

ДАнные ОБ АВТОРЕ

Башмановский Валерий Иванович, кандидат филологических наук, доцент, заведующий кафедрой издательского дела, редактирования, основ журналистики и филологии НИИ филологии и журналистики *Житомирский государственный университет имени Ивана Франко ул. Войкова, 4, кв. 8а, г. Житомир, 10003*
e-mail: Vbash68@mail.ru

DATA ON AUTHOR

Bashmanivskiy Valerii I., Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, the Head of the Department of Publishing, Editing, the Fundamentals of Journalism and Philology of Educational and Research Institute of Philology and Journalism
Zhytomyr Ivan Franko State University
Ukraine, Zhytomyr, 4 Voikova Street, app. 8a, 10003
e-mail: Vbash68@mail.ru

УДК 378.1

**ФЕНОМЕН СТУДЕНТА, ЩО ПРАЦЮЄ,
У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ВИМІРІ**

Січкаренко Г. Г.

Основною проблемою вищої освіти сьогодні виступає невідповідність кількості та якості підготовки фахівців вимогам ринку праці. У цих умовах студенти змушені шукати оптимальні шляхи пристосування до обставин, що склалися. У статті на основі матеріалів архівів і соціологічних досліджень, в тому числі проведених за участю автора, розглядається еволюція трудових орієнтацій студентів українських вищих навчальних закладів, починаючи з 1990-х рр. Актуалізація даної проблеми допоможе кращому розумінню позиції студентської молоді та відповідної корекції освітньої політики.

Ключові слова: вища освіта; вищий навчальний заклад; студенти; працюючі студенти; трудові орієнтації.

ФЕНОМЕН РАБОТАЮЩЕГО СТУДЕНТА В СОЦИОКУЛЬТУРНОМ ИЗМЕРЕНИИ

Сичкаренко Г. Г.

Основной проблемой высшего образования сегодня выступает несоответствие количества и качества подготовки специалистов требованиям рынка труда. В этих условиях студенты вынуждены искать оптимальные пути приспособления к сложившимся обстоятельствам. В статье на основе материалов архивов и социологических исследований, в том числе проведённых с участием автора, рассматривается эволюция трудовых ориентаций студентов украинских вузов, начиная с 1990-х гг. Актуализация данной проблемы поможет лучшему пониманию позиции студенческой молодёжи и соответствующей коррекции образовательной политики.

Ключевые слова: высшее образование; вуз; студенты; работающие студенты; трудовые ориентации.

THE PHENOMENON OF THE WORKING STUDENT IN THE SOCIO-CULTURAL DIMENSION

Sichkarenko G. G.

The main problem of higher education today is the quantity and quality of inadequacy of specialists' training to labour market demands. In these conditions students have to find the optimal ways of adaptation to the existing circumstances. In the article, by the materials of archives and sociological researches (conducted with the author's participation), the evolution of the labour orientations of the Ukrainian higher education establishments students beginning from the 1990s is considered. The actualization of this problem will help to better understand the position of student youth and to correct education policy properly.

Key words: higher education; institute of higher education; students; working students; labour orientations.

Постановка проблеми. Вища освіта в Україні сьогодні переживає складні неоднозначні процеси, пов'язані головним чином зі зміною соціально-політичних пріоритетів, які торкаються всіх її сфер. Іде оптимізація системи управління галуззю, вищих навчальних закладів, змінюються критерії формування студентського контингенту, вимоги до науково-педагогічного складу, відшукаються подальші можливості наближення до європейського освітнього простору тощо. На

цьому тлі проблеми якості вищої освіти, здається, відходять на другий план. Між тим, саме останнє виступає чинником і метою реформування вищої освіти. Основна увага тут зосереджена на взаємовідносинах у трикутнику: студент – навчальний процес – ринок праці. Сучасний студент денної форми навчання ВНЗ (і в цьому його головна особливість) намагається поєднувати навчання з роботою. Це має назву вторинна зайнятість, хоча часто-густо саме вона, а не навчання стає первинною.

Постановка проблеми. Головними проблемами молодих українців є труднощі в працевлаштуванні та брак можливостей самореалізації. Основними причинами цього є соціально-економічні кризові явища в суспільстві та невідповідність кількості і якості підготовки спеціалістів вимогам ринку праці. У таких умовах студентська молодь має шукати оптимальні шляхи побудови свого власного майбутнього, зокрема, через пошуки робочих місць ще під час навчання. Розгляд цієї проблеми допоможе краще зрозуміти феномен студента, який працює, та позиції ВНЗ.

Метою статті є розгляд феномену сучасного студента, який працює, та факторів його вторинної зайнятості.

Аналіз попередніх досліджень. Особливості зайнятості сучасних студентів розглядаються у працях В. Владиної [4], Е.Д. Вознесенської, Д. Л. Константиновського, Г. А. Чередниченка [5], М. А. Ворони [6], Н. Федоренка [14] та ін. Проте бракує порівняльних репрезентативних загальнонаціональних досліджень з цього питання. Наявні дані переважно стосуються окремих регіонів і ВНЗ. Вторинна зайнятість студентів розглядається також у дослідженнях з дотичної проблематики, наприклад, під кутом зору питання незбалансованості вищої освіти та ринку праці [8; 11]. В. П. Антонюк розглянув наростання питомої ваги безробітних з вищою освітою, чисельність яких з 2005 р. зростає вдвічі [1, с. 133]. Р. М. Захарчин головним завданням називає оптимізацію ступеня насичення ВНЗ в регіональному розрізі [7, с. 272], О. В. Мартякова, О. В. Мудра пропонують активне включення навчальних закладів в інститути державного і громадського управління регіонів [10, с. 24].

Зарубіжними дослідниками проблеми переходу молоді від навчання до роботи почали розроблятися відносно недавно – з початку 1980-х рр. Огляд національних та міжнародних емпіричних досліджень з цього питання наданий у праці D. Raffae [19]. Сучасні європейські вчені Гріффін, Поач та ін. відмічають брак досліджень, де розглядаються проблеми відносин вищої освіти та ринку праці, а також відсутність розвідок щодо збалансованості цих процесів і пропозицій щодо конкретних заходів [17, р. 7]. Це пов'язується зі складністю завдання, яке має враховувати інтереси багатьох сторін. У роботах Д. Клірі, М. Ван Ноя, Котмена, Єкберта де Вірта проаналізований досягнутий досвід і запропоновані певні рекомендації, наприклад, диверсифікація та оновлення навчальних програм, підтримка роботодавців, які надають роботу майбутнім випускникам [18]. Огляд наукової літератури з досліджуваної проблеми дозволяє зробити висновок про певну розробленість загальних питань стосовно окремо проблем вищої професійної освіти і розвитку ринку праці. Проте бракує конкретних досліджень з вивчення специфіки взаємодії вищої освіти і ринку праці в сучасному українському суспільстві в цілому.

Виклад основного матеріалу. Тема студент і робота досить не нова. У літературі другої половини XIX ст. описаний типовий студент, який працював репетитором або гувернером. З 1970-рр. цей феномен досить активно досліджували радянські соціологи. Українські студенти намагались поєднувати навчання з роботою протягом навчального року періодично (бо це переважно заборонялось), втім у літній період студенти працювали набагато частіше. На державному рівні існувала програма підтримки студентських будівельних загонів. Будзагони формувалися при ВНЗ, при комітетах у справах молоді. Соціологічні опитування свідчили, що одним з мотивів поїздок на літні будівництва було бажання принести користь суспільству, подивитися на країну та досить непогано підзаробити.

З кінця 1980-х рр. з розвитком товарно-грошових відносин і поглибленням соціально-економічної кризи починає швидко зростати кількість студентів, особливо на старших курсах і серед студентів-контрактників, які протягом навчального

року намагались поєднати навчання і роботу. Спочатку керівництво вищих навчальних закладів, особливо державних, сприймали це різко негативно. Так, в ухвалі Вченої ради Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 04.12.1995 р. висловлено занепокоєння, що багато студентів почали працювати і це призводило до порушення внутрішнього розпорядку, негативно впливало на навчально-виховний процес [2, арк. 174].

Проте досить швидко ситуація змінювалась. Українська держава різко зменшила фінансування ВНЗ, кількість місць на держбюджетній основі, пропонуючи інститутам і університетам заробляти самим. Масово стали відкриватися приватні інститути, відокремлені структурні підрозділи, а за ними і факультети у державних ВНЗ, де пропонували вчитись на контрактній основі. Виживання вищих закладів освіти напряду стало залежати від кількості студентів. Вже у 1998 р. при обговоренні проекту Закону України «Про вищу освіту» у Верховній Раді надходили пропозиції щодо допомоги студентам у працевлаштуванні паралельно з навчанням. Цю саму рекомендацію надав Президент Л. Д. Кучма керівникам ВНЗ у 1999 р. [15, арк. 78]. Подібний підхід мав полегшити фінансові проблеми студентів і їх працевлаштування по закінченні навчання, однак негативно відбивався на якості освіти, хоча були й винятки.

Існувала пряма кореляція між установками студентів на отримання міцних знань, на навчання і впевненістю у можливості гідного працевлаштування за фахом. Результати наших опитувань київських студентів і студентів НТУ «ХПІ» у 2001–2005 рр. засвідчили, що понад 50% респондентів, які впевнені, що знайдуть роботу за фахом, мали намір отримати міцні знання з усіх дисциплін [12]. Проте відсутність попиту на спеціалістів, складності з пошуком роботи за фахом ставали причиною падіння зацікавленості студентів у навчанні. Неузгодженість ринку освітніх послуг і ринку праці призводило до того, що підготовлені фахівці залишались незатребуваними, хоча був і зворотній вплив.

Між тим, вимоги ринку праці до студентів і випускників ВНЗ продовжували значно змінюватись. В умовах ринку та

невизначеності соціально-економічного розвитку поширювались диспропорції між випуском спеціалістів з вищою освітою і ринком праці. Високо рейтингові спеціальності стало можливим отримати переважно на контрактній основі. На держбюджетній основі можна було отримати, головним чином, непрестижні спеціальності, де не можна отримувати гідну зарплатню. Такі студенти вчилися заради диплому. Тому шукали будь-який підрібок під час навчання.

Значну частину роботодавців не задовольняв рівень підготовки студентів і випускників, вони вимагали досвіду роботи, що стимулювало студентів на пошук роботи під час занять і також часто знижувало їх мотивацію до навчання. Кількість студентів, які працювали паралельно з навчанням, особливо на старших курсах, почала зростати з 1990-х рр. Взагалі певний досвід роботи мали майже 70% студентів і за даними соціологів їх кількість коливалась у межах 40–50% [5, с. 113], [6], [9, с. 73], [14]. З другої половини 90-х рр., на наше переконання, кількість працюючих студентів стабілізувалась на рівні 40%. Зростала не тільки кількість студентів, які працюють, а й збільшився час, який вони витрачали на роботу.

Нещодавнє загальнонаціональне соціологічне опитування 831 студента ВНЗ, яке проводилось компанією GfK Ukraine з 15 лютого по 6 березня 2016 р. на замовлення Аналітичного центру CEDOS за підтримки посольства Швеції [див.: 13] також показало, що 63% студентів не суміщає навчання з роботою. Решта 37% працює під час навчання, з них 27% працює з частковою зайнятістю, а з повною – лише 4%. Хоча, можна припустити, що студенти, що постійно працюють, просто не потрапили до вибірки. Також серед респондентів є і такі, хто працював раніше, однак зараз не працює (6%).

Цікаво, що за тим же дослідженням, забезпечені та незаможні студенти працюють частіше, ніж студенти із середнім статком. Тих, хто працює або вже працював, серед забезпечених 44%, серед незаможних 43%. Натомість зі студентів середнього статку таких 30% [13]. Це наочно ілюструє зв'язок між соціальним становищем і шансами знайти роботу.

Більшість із тих, хто поєднує навчання з роботою, працюють не за фахом (67%) [13]. Студенти здебільшого

шукають вакансії у сферах, де кваліфікація та досвід роботи не є важливими, однак є можливість поєднувати роботу з навчанням. Це передусім сфера обслуговування і торгівля. Проте, саме в цих сферах роботодавці не дають ніяких гарантій стабільного заробітку, офіційного оформлення, страховки, подальшого працевлаштування тощо. Зустрічаються випадки, коли працю студентів використовують без оплати шляхом обману.

За даними соціопитування, проведеного в столичних ВНЗ у 2012 р., майже половина київських студентів вже починаючи з перших курсів працюють під час навчання, але офіційно з них працевлаштовані лише 15%. У той час як у країнах Євросоюзу працює 55%, у Москві близько 60% студентів [4].

Шукаючи роботу під час навчання, студенти найчастіше орієнтуються на рівень заробітної плати та гнучкий графік роботи. Для 62% респондентів важливим є перший критерій, для 52% – другий. Віддалена робота, часткова занятість та ненормований робочий день приваблюють студентів, які мають зважати на розклад занять та завантаженість в університеті. Водночас третина респондентів звертають увагу на те, щоб робота була за фахом. Студенти, які суміщають навчання із роботою за фахом, застосовують знання, отримані в університеті, на робочому місці. Серед опитаних таких 85% [13]. Це ілюструє зв'язок між університетською освітою та вимогами ринку праці.

За даними соціологічного опитування студентів Державного інституту сімейної та молодіжної політики, основні напрямки підробітку київських студентів це – розповсюдження рекламної продукції та листівок (21% працюючих студентів), кур'єрами працюють 19%, вантажниками, продавцями або промоутерами в супермаркетах – 17%. Ще 12% студентів підробляють у фаст-фудах і опитують перехожих на вулицях, 11% працюють офіціантами в кафе і барах, 9% – репетиторами, 8% – займаються комп'ютерним програмуванням, 4% – перекладачі, 3% – фрілансери, 2% – доглядають за хворими і працюють нянями, і, нарешті, найменша кількість студентів – тільки 1% – задіяні на будівництві [4]. Цей вид праці, її графік доволі гнучкий і дозволяє студентам більш-менш регулярно відвідувати університети.

Сьогодні молоді люди прагнуть не просто заробляти гроші, а й отримувати переваги в майбутньому, навички спілкування з роботодавцем, з колегами та ін. При цьому, 51% студентів витрачає зароблені кошти на продукти, одяг і транспорт, 32% – на культурні розваги та подорожі, ще 14% – на оплату навчання. Більше половини з студентів, які працюють витрачає свої заробітки на їжу, одяг і транспорт. У порівнянні з Євросоюзом, українським студентам працювати доводиться більше, а заробляти значно менше. У країнах Європи студентська молодь в середньому працює 14 годин на тиждень (2 год. на день) і отримує за це грошову винагороду від 12 до 5 євро за годину (від 350 до 840 євро на місяць) [4].

Студенти шукають роботу переважно самі, без допомоги ВНЗ або центрів зайнятості. 35% молодих людей знаходять роботу через знайомих і батьків, 30% – через пропозиції в Інтернеті, 18% вдається працевлаштуватися за оголошеннями в газетах і журналах і 8% скористалися пропозиціями, які побачили в оголошеннях [4]. Отже, суспільні організації, спеціальні служби тут не спрацьовують.

Виходячи з накопиченого матеріалу соціологічних досліджень, експертних опитувань і власних спостережень, узагальнимо причини зростання інтересу студентів до роботи:

По-перше, робота ставала одним з шляхів компенсації витрат на навчання та меншої залежності від батьків.

По-друге, дозвілля, особисте життя отримували більше значення, ніж для попередніх поколінь, ставало більш вартісним (Інтернет, нічні клуби, фестивалі, подорожі тощо), заробіток символізував новий стиль студентського життя, заробіток ставав засобом забезпечення престижного споживання товарів, послуг і дозвілля, символічним атрибутом престижного стилю студентського життя.

По-третє, на ринку праці віддавали перевагу претендентам, які вже мали досвід роботи, який також сприяв трудовій адаптації і самореалізації.

По-четверте, (пов'язане з третім) при зростаючій конкуренції на ринку праці студенти намагалися раніше розпочинати пошук вигідного місця, налагоджувати зв'язки

і мати конкретну інформацію у відповідній сфері діяльності, що сприяло трудовій адаптації та самореалізації, поширювало сфери спілкування, допомагало накопичувати соціальний досвід і зв'язки, нарешті, давало змогу випробувати власні сили.

По-п'яте, вторинна зайнятість студентів за фахом нерідко доповнювала навчальні дисципліни практичним знанням і сприяла кращому опануванню майбутньої спеціальності, що особливо цінували майбутні музиканти, юристи, медики, педагоги тощо.

Нові соціально-економічні і політичні реалії, зміна ціннісних орієнтацій студентів, їх мотивації щодо навчання та роботи змушували ВНЗ рахуватися з цим. Проте, для оптимального поєднання навчання і роботи студентів не були створені умови. Немає розуміння в цьому питанні і в керівництва Міністерства освіти і науки. Практично 60% студентів, які працюють, в тій чи іншій мірі, поскаржилися на труднощі і незрозуміння з боку ВНЗ на необхідність студентів заробляти собі на життя [4].

У європейських університетах, які зустрілись з феноменом студента, який працює, раніше, створили для студентів гнучкі умови навчання – цілодобову роботу бібліотек, вибір зручного розкладу занять і навчального навантаження, періоду сесії, індивідуальних консультацій викладачів і т. ін. У США створена низка центрів, де шукають і пропонують робочі місця студентам, а також передбачені різноманітні допоміжні служби: медичні, психологічні, консультативні, служби послуг для студентів-жінок, іноземців і т. ін.

У ВНЗ України система та форми організації навчання здебільше залишаються консервативними й, крім переводу студентів старших курсів на індивідуальний графік занять, мало що можуть запропонувати. Впровадження Болонської системи погіршило ситуацію для працюючих студентів, які працюють. На це вказали 59% респондентів під час опитування студентів Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва [3].

Щоправда, необхідно відмітити, що провідні університети створюють власні системи працевлаштування, з вивченням ринку праці, прямі договори із підприємствами, галузевими міністерствами, обласними адміністраціями. Так, Національний

технічний університет «Харківський політехнічний інститут» завдяки тривалому співробітництву з 200 підприємствами Харківського регіону щороку забезпечують працевлаштування 95% випускників [10]. У ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» створена розгалужена система on-line навчання, гнучкий графік освіти та контролю знань для студентів, які працюють, і т. ін. Проте, на жаль, у більшості українських університетах така робота не проводиться.

Висновки. Отже, серед критеріїв, за якими студенти обирають працевлаштування під час навчання, найважливішими виявились рівень заробітної плати, гнучкий графік роботи та робота за спеціальністю. Не зважаючи на несприятливі соціально-економічні умови, 55% студентів «хотіли б» і «швидше хотіли б», ніж «ні», після навчання працювати за обраною спеціальністю. Проте, сьогодні в Україні за фахом працює лише близько 15% фахівців, які мають вищу освіту [4]. Це є серйозною соціальною проблемою. Очевидно, саме тому студентська молодь у роботодавця вважається найпопулярнішою робочою силою – дешевою, безправною і загнаною в кут недосконалим законодавством і відстороненістю освітніх і суспільних органів.

Список використаних джерел

1. Антонюк В. П. Вища освіта України у системі відносин ринку праці / В. П. Антонюк // Економічний вісник Донбасу. – 2015. – № 2 (40). – С. 132–137 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/87865/18-Antonuk.pdf?sequence=1>
2. Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Спр. 45. – Оп. 28.
3. Болонський процес в Україні : загальнонаціональне соціологічне опитування українських студентів 7–16 березня 2012 р. : Фонд «Демократичні ініціативи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dif.org.ua/ua/polls/2012-year/1755.htm>.
4. Владина В. Учись работать, студент. Трудовые будни украинской молодежи // Цензор.Нет – 17.10.1912. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://censor.net.ua/resonance/220690/uchis_rabotat_student_trudovye_budni_ukrainskoyi_molodeji

5. Вознесенская Е. Д. «Кончить курс и место достать...» Исследование вторичной занятости студентов / Е. Д. Вознесенская, Д. Л. Константиновский, Г. А. Чередниченко // Социологический журнал. – 2001. – № 3. – С. 101–120.

6. Ворона М. А. Мотивы студенческой занятости // Социологические исследования. – 2008. – № 8. – 106–115.

7. Захарчин Р. М. Гармонізація відносин вищої школи і ринку праці як необхідна умова інноваційного розвитку суспільства / Р. М. Захарчин // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2013. – № 769. – С. 268–273 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2013_769_42

8. Ковтунець В. Вища освіта і ринок праці / В. Ковтунець // Маркетинг в Україні / ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана»; [гол. ред. А. Ф. Павленко]. – 2013. – № 6. – С. 62–70.

9. Лимаренко А. П. Проблемы трудоустройства студенческой молодежи Белоруси в условиях перехода к рыночным отношениям / А. П. Лимаренко, Е. М. Прилепко // Социология. – 2004. – № 3. – С. 71–79.

10. Мартякова О. В. Взаємодія ринків праці та освітніх послуг: тенденції і перспективи розвитку / О. В. Мартякова, О. В. Мудра // Сталий розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2012. – № 7(17). – С. 19–24 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2012_7/19.pdf

11. Мосьпан Н. В. Вища освіта України в умовах розвитку ринкової економіки / Н. В. Мосьпан // Педагогічний процес: теорія і практика. – 2013. – Вип. 4. – С. 145–153. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pptp_2013_4_17.

12. Січкаренко Г. Г. Історичний досвід перебудови вищої освіти в Україні (1985–2005 рр.) : монографія / Г. Г. Січкаренко. – Ніжин: ПП. Лисенко М.М. – 2014. – 360 с.

13. Соціально-економічний портрет студентів: результати опитування / Т. Жерьобкіна, М. Куделя, І. Самохін, Є. Стадний, І. Когут / 30 травня 2016 // CEDOS: аналітичний центр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.cedos.org.ua/uk/osvita/sotsialno-ekonomichnyi-portret-studentiv-rezultaty-opytuvannya>

14. Федоренко Н. Статусы вторичной занятости студентов в экономическом пространстве города / Н. Федоренко // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2013. – № 2. – С. 142–157.

15. Центральний державний архів вищих органів влади та управління (ЦДАВО). – Ф. 166. – Оп. 18. – Спр. 299.

16. Яковенко М. Формування інноваційної активності студентства (прикладний аспект) / М. Яковенко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – № 1. – С. 153–166.

17. Cleary, J., Michelle Van Noy. A framework for higher education labor market alignment: lessons and future directions in the development of jobs-driven strategies. – Working Paper. – 2014. – 33 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.heldrich.rutgers.edu/sites/default/files/products/uploads/Dimension_of_Labor_Market_Alignment.pdf.

18. Kottmann A., Egbert de Weert. Higher Education and the Labour Market. International Policy Frameworks for Regulating Graduate Employability. Thematic report for the Dutch Ministry of Education, Culture and Science (OCW). – February 2013. – 53 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.government.nl/documents/reports/2013/02/01/higher-education-and-the-labour-market>

19. Raffe D. Explaining National Differences in Education-work Transition // European Societies. – 2014. – Vol. 16. – № 2. – P. 175–193 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://scholar.google.com.ua/scholar?q=Raffe+D.+Explaining+National+Differences+in+Education-work+Transition&hl=uk&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar&sa=X&ved=0ahUKEWizoJjQnv_NAhXpQZoKHTURAtgQgQMIGDAA

References

1. Antoniuk V. P. Vyscha osvita Ukrainy u systemi vidnosyn rynku pratsi / V. P. Antoniuk // Ekonomichnyj visnyk Donbasu. – 2015. – № 2 (40). – S. 132–137 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/87865/18-Antonuk.pdf?sequence=1>

2. Arkhiv Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. – Spr. 45. – Op. 28.

3. Bolons'kyj protses v Ukraini : zahal'nonatsional'ne sotsiologichne opytuvannia ukrains'kykh studentiv 7–16 bereznia 2012 r. : Fond «Demokratychni initsiatyvy» [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://dif.org.ua/ua/polls/2012-year/1755.htm>.

4. Vladina V. Uchis' rabotat', student. Trudovye budni ukrainskoj molodjozhi // Censor.Net – 17.10.1912. [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: http://censor.net.ua/resonance/220690/uchis_rabotat_student_trudovye_budni_ukrainskoyi_molodeji

5. Voznesenskaja E. D. «Konchit' kurs i mesto dostat'...» Issledovanie vtorichnoj zanjatosti studentov / E. D. Voznesenskaja, D. L. Konstantinovskij, G. A. Cherednichenko // Sociologicheskij zhurnal. – 2001. – № 3. – S. 101–120.

6. Vorona M. A. Motivy studencheskoj zanjatosti // Sociologicheskie issledovanija. – 2008. – № 8. – S. 106–115.

7. Zaharchin R. M. Garmonizacija vidnosin vishhoї shkoli i rinku praci jak neobhidna umova innovacijnogo rozvitku suspil'stva / R. M. Zaharchin // Visnik Nacional'nogo universitetu «L'vivs'ka politehnika». Menedzhment ta pidpriemnictvo v Ukraїni: etapi stanovlennja i problemi rozvitku. – 2013. – № 769. – S. 268–273 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2013_769_42

8. Kovtunec' V. Vishha osvita i rinek praci / V. Kovtunec' // Marketing v Ukraїni / DVNZ «KNEU im. Vadima Get'mana»; [gol. red. A.F. Pavlenko]. – 2013. – № 6. – S. 62–70.

9. Limarenko A. P. Problemy trudoustrojstva studencheskoj molodjozhi Belorusi v uslovijah perehoda k rynochnym otnoshenijam / A. P. Limarenko, E. M. Prilepko // Sociologija. – 2004. – № 3. – S. 71–79.

10. Martjakova O. V. Vzaemodija rinkiv praci ta osvitnih poslug: tendencii i perspektivi rozvitku / O. V. Martjakova, O. V. Mudra // Stalij rozvitok ekonomiki. Vseukraїns'kij naukovo-virobnichij zhurnal. – 2012. – № 7 (17). – S. 19–24 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2012_7/19.pdf

11. Mos'pan N. V. Vishha osvita Ukraїni v umovah rozvitku rinkovoї ekonomiki / N. V. Mos'pan // Pedagogichnij proces: teorija i praktika. – 2013. – Vip. 4. – S. 145–153. [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pptp_2013_4_17.

12. Sichkarenko G. G. Istorichnij dosvid perebudovi vishhoї osviti v Ukraїni (1985–2005 rr.) : monografija / G. G. Sichkarenko. – Nizhin: PP. Lisenko M.M. – 2014. – 360 s.

13. Sotsial'no-ekonomichnij portret studentiv: rezul'taty opytuvanniaNYa / T. Zher'obkina, M. Kudelia, I. Samokhin, Ye. Stadnyj, I. Kohut / 30 travnia 2016 // CEDOS: analitychnyj tsentr. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <https://www.cedos.org.ua/uk/osvita/sotsialno-ekonomichni-portret-studentiv-rezultaty-opytuvannia>

14. Fedorenko N. Statusy vtorighnoy zanjatosti studentov v jekonomicheskom prostranstve goroda / N. Fedorenko // Sociologija: teorija, metody, marketing. – 2013. – № 2. – S. 142–157.

15. Central'nij derzhavnij arhiv vishhijh organiv vladi ta upravlinnja (CDAVO). – F. 166. – Op. 18. – Spr. 299.

16. Jakovenko M. Formuvannja innovacijnoї aktivnosti studentstva (prikladnij aspekt) / M. Jakovenko // Sociologija: teorija, metodi, marketing. – 2002. – № 1. – S. 153–166.

17. Cleary, J., Michelle Van Noy. A framework for higher education labor market alignment: lessons and future directions in the development

of jobs-driven strategies. – Working Paper. – 2014. – 33 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.heldrich.rutgers.edu/sites/default/files/products/uploads/Dimension_of_Labor_Market_Alignment.pdf.

18. Kottmann A., Egbert de Weert. Higher Education and the Labour Market. International Policy Frameworks for Regulating Graduate Employability. Thematic report for the Dutch Ministry of Education, Culture and Science (OCW). – February 2013. – 53 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.government.nl/documents/reports/2013/02/01/higher-education-and-the-labour-market>

19. Raffe D. Explaining National Differences in Education-work Transition // European Societies. – 2014. – Vol. 16. – № 2. – P. 175–193 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://scholar.google.com.ua/scholar?q=Raffe+D.+Explaining+National+Differences+in+Education-work+Transition&hl=uk&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar&sa=X&ved=0ahUKEWizoJjQnv_NAhXpQZoKHTURAtgQgQMIGDAA

ДАНИ ПРО АВТОРА

Січкаренко Галина Геннадіївна, доктор історичних наук, доцент, професор кафедри документознавства

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401

e-mail: ggs_@ukr.net

ДАНИЕ ОБ АВТОРЕ

Сичкаренко Галина Геннадьевна, доктор исторических наук, доцент, профессор кафедры документоведения

ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды»

ул. Сухомлинского, 30, м. Переяслав-Хмельницкий, Киевская обл., Украина, 08401

e-mail: ggs_@ukr.net

DATA ON AUTHOR

Sichkarenko Galina G., Doctor of Historical Sciences, Associate Professor, Professor of Document Science Department

State Higher Educational Establishment «Pereyaslav-Khmelnytskyi Hrygoriy Skovoroda State Pedagogical University»

30, Sukhomlynskyi Str., Pereyaslav-Khmelnytskyi, Kyiv region, Ukraine, 08401

e-mail: ggs_@ukr.net